

sammanhang. Sällan framställs israeler på ett sådant sätt att man kan förstå varför de handlar på ett visst sätt. Det finns ett litet intresse i att förstå israeler, det enda som är viktigt är att de handlar fel.

Det kanske inte alltid är forskarens uppgift att ta ställning i brännande frågor. Denne analyserar sitt material i syftet att finna orsakssammanhang och en förståelse av mänskliga ytringar. Inte sällan kan man dock se hur «experter» har en färdig åsikt om vem som är den skyldige i en konflikt. Ett vanligt sätt hur forskaren då, med sina detaljrika kunskaper, i tystnad kan ta ställning «för» endera parten är att sätta upp gränser för hur långt förståelsen av orsakssammanhang sträcker sig. Den som tecknas sympatiskt beskrivs utförligt i ett sammanhang och skeenden ses som naturliga. Den som tecknas osympatiskt får inte samma utrymme, i stället fokuseras på vad denne gör «mot» den sympatiska parten. Vill man inte öppet ta ställning i någon fråga är det ärligast att tydligt deklarerat vilka avsiktliga begränsningar i perspektivet man dragit och vilka orsakssammanhang man inte är intresserad av.

Johnson är tydlig i sina ställningstaganden. Han diskuterar antisemitism återigen i det avslutande kapitlet och menar till exempel att man måste ta avstånd från Martin Luthers antisemitiska uttalanden. Kristenheten har också en delaktighet i andra världskrigets förintelse av judar och en kontext tecknas för kyrkornas brist på avståndstagande från nazismen. Johnson menar att det är svårt att resa invändningar mot att Israel som ett folk bör få bo i ett land med trygga och säkra gränser. Debatten inom Israel visar att det inte går att säga att judarna som helhet vill fördriva araber eller palestinier ur landet Israel. Slutsatserna av detta kapitel tycks bli att judendomen har en plats i historien även i ett kristet perspektiv, där relationen dem emellan framför allt bör vara dialog. Författaren tycks även se den kristna missionen främst som ett dialog-forum. Människor bör delge varandra sina övertygelser, om någon väljer att byta religion finns det inget ont i det. En del av dialogen har varit att efter andra världskriget ta avstånd från och be om ursäkt för sin skuld i alla former av jedeförföljelser och antisemitism. Denna välskrivna bok innehåller ett budskap där Nya testamentet blir Alfa och Omega.

Jag menar att något gott kommer ur initiativ som detta av Johnson. Boken anknyter till en dialog mellan kulturer. Det gäller att ständigt tala med varandra och omvärdera antaganden och slutsatser. Det ligger i människans natur att försöka se mönster i sin omgivning och generalisera för att bringa ordning i sin tillvaro. Samtidigt förändras verkligheten ständigt och generaliseringar blir då mindre ändamålsenliga. Därför måste dialog och omvärdering hela tiden fortgå.

Förändring sker hela tiden, oavsett om det finns intressen som vill bevara en rådande ordning. Förr eller senare sker dock förändringen, mer eller mindre drastiskt, mer eller mindre våldsamt. Således borde det ligga i allas intressen att det fortgår en dialog mellan gammalt och nytt, mellan kulturer och religioner så att förändringar sker med eftertanke och blir balanserade.

Det slår mig att två tänkbara böcker skulle vara intressanta att läsa: *Islam — i judiskt perspektiv* och *Judendomen — i muslimskt perspektiv*. Anledningen till detta är delvis min judiska bakgrund, delvis den förtvivlande situationen i dagens Mellersta Östern. Därefter inser jag att för att ens börja förstå konflikten skulle två ytterligare böcker behövas där kristendomen beskrivs ur ett judiskt, respektive ett muslimskt perspektiv. Var och en av de tänkta böckerna skulle kunna se ut på otaligt många sätt, eftersom systerreligionerna Islam, Kristendom och Judendom är komplexa och innehåller stora inre variationer. Skulle en sådan bok åtminstone delvis innehålla samma hjärta som Bo Johnsons bok *Judendomen — i kristet perspektiv* skulle den innebära ett ytterligare steg mot en bättre värld.

Jonathan Peste

Jeremy S. Begbie: *Theology, Music and Time. Cambridge Studies in Christian Doctrine, nr 4. 317 sidor. Cambridge University Press, Cambridge 2000.*

Redan i introduktionen anger författaren Jeremy Begbie själv syftet med sin bok: «My guiding conviction in this book is that music can serve to enrich and advance theology, extending our wisdom about God, Gods relation to us and to the world at large.» Samtidigt som citatet sammanfattar författarens intention pekar det på en del svårigheter: Att musik (-vetenskap) här görs till en hjälpvetenskap till teologi. Begbie diskuterar alltså inte ett ömsesidigt utbyte mellan musik och teologi, utan hur musik kan tjäna som redskap i teologins tjänst, Detta får bl.a. till följd att han stundtals tvingas inta ett förhållandevis snävt musikaliskt perspektiv. Det bör också noteras att Begbie emellanåt ställer höga krav på läsarens musikaliska insikter, även om de mest avancerade musikteoretiska avsnitten är försedda mer ett särskilt typsnitt och avsedda som fördjupning för den mer musikaliskt initierade. När väl detta är sagt vill jag framhålla att boken har många förtjänster och ger på flera områden förslag på nya sätt att reflektera teologiskt.

Författaren undervisar i systematisk teologi och är dessutom professionell musiker, väl förtrogen med musikvetenskap och musikteori. Som Begbie påpekar

kommer hans slutsatser här framförallt från egen musikutövning.

Projektet är omfattande och kräver många begränsningar såväl inom musikens som teologins område. En avgränsning anges redan i titeln — det är med avseende på begreppet tid som Begbie prövar sina teorier. Detta innebär att han främst belyser teologiska teman som evighet, eskatologi, Guds tid etc.

Inledningsvis presenterar Begbie sin grunddefinition av musik: Musik är ljud; ljud som produceras och tas emot, lyssnas på. Här är det framför allt instrumental, så kallad västerländsk musik som är aktuell. Även om Begbie påstår att han rör sig på ett brett fält, med allt från J.S. Bach till Spice Girls, så är det bland konstmusik och jazz han hämtar sina exempel. Varken folkmusik, pop eller rock finns representerad i någon större omfattning. Begränsningarna innebär också att det är aspekter som rör tid och temporalitet i musiken som är aktuella. Fokus ligger enligt Begbie på den framförda, klingande musiken. I detta inkluderar han även faktorer som akustik, samspel samt andra sociala och kulturella faktorer.

Begbie inleder med två kapitel om musik, dels ett mer allmänt, dels ett inriktad på tidsaspekter i musiken. I det första kapitlet betonar Begbie musikens egenart och varnar för tendenser att reducera musik till «språk» och utifrån detta dra för långgående jämförelser med hur språket fungerar. Han påpekar att medan språket ofta får mening genom skillnader blir musiken meningsbärande genom likheter och igenkännande, vilket medför att mycket musik bygger på repetition. En annan skillnad är att musiken kan vara flerstämmig, polyfon, och fortfarande njutbar och meningsbärande, vilket knappast är möjligt med språket. Musik är, skriver Begbie, (i detta fallet likt språk) både socialt och kulturellt betingat och rör hela människan, både fysiskt och psykiskt. Musiken spelar en viktig roll som meningsbärare, även om det är komplicerat att i enskilda fall precisera meningen. I förbifarten pekar han redan här ut områden där musiken kan belysa och fördjupa teologin, t.ex. hur polyfonin kan ge förnyade aspekter på treeningheten.

Efter denna bakgrund presenterar Begbie en för honom viktig musikalisk princip som han ofta återkommer till, det musikaliska schemat jämvikt–spänning–upplösning. Detta schema utgör enligt Begbie grunden för så gott som all västerländsk musik, både vad avser harmoni, rytm, takt, melodi och form. Begbie ger därefter exempel på hur såväl enskilda takter som delar av musikstycken (vågor — bestående av fyra till åtta takter) och hela stycken bygger på detta schema. Avslutningsvis argumenterar Begbie för musikens ickelinjära och flerdimensionella uppbyggnad, något som han menar är en utmaning till hela det västerländska tänkandet kring tid.

Resterande kapitel är grupperade i två avdelningar. Den första är tillämpningar av Begbies musikaliska resonemang på fyra teologiska tema: Världen, skapad och återlöst i Kristus, Eskatologi, Tid och Guds evighet samt Eukaristisk teologi. I den andra avdelning är utgångspunkten musikalisk improvisation, som belyses och därefter appliceras på olika områden inom teologin, t.ex. människans frihet.

I första avdelningen konstaterar Begbie att tid ofta har förknippats med skapelsens splittring och därför ansetts som något i grunden ont. Med hänvisning till musiken visar Begbie på andra tolkningsmöjligheter. Förändringar behöver inte betyda kaos. Att något tar tid, och därmed är en del av den skapade världen, kan var gott. Här refererar Begbie bl.a. till inkarnationen, att Gud själv blir tidsbunden. Därefter (i kap. 4) jämför Begbie det musikaliska grundschema jämvikt–spänning–upplösning med det teologiska mönstret skapelse–fall–frälsning/befrielse för att utifrån detta resonera kring eskatologi. I det musikaliska schemat är spänningen inte något negativt, tvärtom. På samma sätt vill Begbie se denna tidsålder som en tid av positiv väntan på Kristi återkomst.

Utgångspunkt i kapitlet om eukaristin är musikalisk repetition i alla dess former; repris, återkommande sekvenser, refränger etc. Här är musiken unik, anser Begbie: Vem skulle upprepa ett helt kapitel i ett litterärt verk? Utifrån sitt grundschema konstaterar Begbie att musikalisk repetition försiggår på flera plan. Även om det är en repetition på ett plan kommer t.ex. en repris ändå i ett nytt sammanhang i stycket i sig, vilket gör att det samtidigt är något nytt som sker. Ett konkret exempel på hur detta tänkande kan förnya den eukaristiska teologin är att se kyrkoåret som en vågrörelse som kan påverka underliggande «vågor», t.ex. enstaka repetitioner av liturgin.

I den sista avdelningen använder Begbie erfarenheter av musikalisk improvisation för att reflektera kring teologin. Improvisation är ett svärdefinierat begrepp och gränsen till komposition härfin. Improvisation kan beskrivas som komposition under framförandet, skriver han och framhåller att det funnits många inslag av improvisation i kyrkans musik t.ex. i den gregorianska sången och i orge.improvisation. Improvisation är ett intensivt samspel mellan bundenhet och frihet påpekar Begbie och ur detta kan vi dra teologiska slutsatser t.ex. vad gäller människans frihet. Liksom improvisatören är begränsad av en mängd faktorer — instrumentets möjligheter, harmoniken, förhållandet vid framförandet, medmusikanternas och den egna skickligheten — så är också den mänskliga friheten begränsad av såväl människans fysiska beskaffenhet som människor i omgivning och ytterst av Gud. Även när det gäller synen på kyrklig tradition kan improvisationens mönster ge teologerna

hjälp. Improvisatören utgår från vissa byggstenar och begränsas till viss del av harmoni, stil, melodi, men har därutöver stor frihet att komponera nya melodier och frigöra sig från delar av utgångsmaterialet. Improvisation handlar sällan om att fly gränserna och materialet, utan om att arrangera det på bästa sätt. Den improvisatoriska friheten är inte enbart en strävan efter det helt nya utan ett samspel och utbyte mellan det redan givna och det som görs i stunden. Detta kan vara en tolkningsnyckel när teologer reflekterar över hur kyrkliga traditioner utvecklas och förnyas. Genom improvisationen lär vi oss även att våga göra fel utan att det blir katastrof — en bra konsert har utrymme för att inte allt är briljant. På samma sätt måste en kristen människa våga vara fri att skapa nytt och därmed också ta risker.

Begbie konkluderar med att plädera för att teologer ska våga använda sig mer av musik (och andra konstarter) både för att fördjupa och belysa teologi och för att ge synpunkter på hur teologi görs. Avslutningsvis konstaterar jag att bokens bibliografi är omfattande och att, även om Begbie tidvis ställer höga krav på läsarens musikalisk kunskap, syftet är gott och ger honom möjlighet att utifrån sina musikaliska erfarenheter visa på nya vägar att fördjupa och förnya teologin idag.

Lena Petersson

Maria Ericson: *Reconciliation and the Search for a Shared Moral Landscape. An Exploration Based on a Study of Northern Ireland and South Africa.* 499 sid. Peter Lang, Frankfurt am Main 2001.

Bokens frågeställningar gäller försoning, som Ericson antager förutsätta att parterna har ett gemensamt «moraliskt landskap», och betingelserna för att försök till försoning och sökande efter en sådan gemenskap skall uppstå och kunna lyckas.

Kap. 1 och 3 behandlar viktiga följdfrågor: att precisera «försoning» på olika nivåer i ljuset av hur termen använts av tidigare författare inom teologi och samhällsvetenskap och att explicera Ericsons egen term «moraliskt landskap». Här handlar det mindre om knivskarpa analytiska definitioner än om att avgränsa semantiska fält i så nära anslutning andra överväganden tillåter till var de ligger i lexika och bruk. Ericson söker också relatera dem till begreppsområdet «fred, våld, konflikt» för att vidareutveckla konceptualiseringarna.

«Moraliskt landskap» expliceras genom att ange de frågor man måste besvara för att ha beskrivit ett sådant: hur uppfattas konfliktens bakgrund? vilka huvudfrågor handlar konflikten om? vilka traumata

och förluster lägger konfliktparten vikt vid? hur definierar dess medlemmar den grupp de tillhör, är skyldiga och förväntar solidaritet från? vilka väsentliga egenskaper och mål tillskriver denna grupp sig själv resp. motparten? vilka normer och värderingar ser en konfliktpart som styrande för sitt eget handlande, resp. som så allmängiltiga att den också kräver att de skall styra alla konfliktparter och relationer dememellan?

Termen «försoning» finns i religiöst språk, delat av en del undersökta grupper och författare, samt i samhällsforskarspråk: hur ser relationen mellan användningarna ut? I litteraturen och avhandlingen används den om en relation, en process eller ett processresultat; ibland om en relationsprocess, men ibland om en process inom en individ. Relationen kan bestå mellan två individer: offret och gärningsmannen, eller två kollektiv, organisationer eller hela kategorier: protestanter/katoliker och vita/icke-vita. I Ericsons egen text blir denna ontologiska blandning dock inte besvärande, eftersom det normalt tydligt framgår vilken kategori som åsyftas.

Om andra ting oeniga författare är dock eniga om att försoning förutsätter förlåtelse: åtminstone avkall på hämnd, men också något mera, vilket ibland anges i religiösa termer (katalasso), ibland i sekulära, t.ex. återställande av trygga relationer. Oenighet råder där emot om försoning förutsätter restitution, ursäkt och straff. Refererade texter brukar ofta psykologiska termer, men efterlämnar ibland misstanken att en kalvinistisk etik kläs i psykologiska snarare än öppet normativa termer.

«Fred» och «våld» är vad Gallie kallar «essentially contested concepts». Lexika översätter «pax», «eirene», «schalom», «salaam», «shanti», etc. till varandra; men olika kulturer betecknar delvis olika värdeknippen med dessa ord. Minsta gemensamma nämnare blir «avsaknad av krig», som fredsforskare kallar «negativ/t definierad/ fred». Redan Thomas av Aquino såg detta som otillräckligt; fredsforskare talar om «positiv/t definierad/ fred» när begreppskomponenter handlar om förekomst snarare än avsaknad av något — exakt vad finns det många bud på. Ericson väljer att arbeta med ett fredsbegrepp omfattande både «negativ» och «positiv» fred och övertar därmed en del av kontroverserna. Det visar sig nyttigt för att klargöra hur de studerade grupperna tänker, liksom diskussionen av «direkt (fysiskt) våld», «strukturellt våld» och deras begränsningar och problem: hon använder med framgång detta begreppspar för att klarlägga olika försoningsföreställningar.

Termen «konflikt» betecknar attityder, beteende och/eller en motsättning mellan parter ambitioner, värden eller mål. I det tredje fallet kan man försöka fastställa dessa genom att fråga parterna («subjektiva